

Ведъкал В. А.,
кандидат исторических наук,
доцент кафедры европейского и международного права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ НА УНІВЕРСАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF TRADE IN GOODS ON UNIVERSAL AND REGIONAL LEVELS

У статті досліджуються сутність та основні тенденції міжнародно-правового регулювання ринку товарів на універсальному та регіональному рівнях, особливості співпраці України з СОТ та ЄС у сфері міжнародної торгівлі товарами.

Ключові слова: торгівля товарами, митний тариф, регіональна інтеграція, лібералізація, ГАТТ.

В статье исследуются сущность и основные тенденции международно-правового регулирования рынка товаров на универсальном и региональном уровне, особенности сотрудничества Украины с ВТО и ЕС в сфере международной торговли товарами.

Ключевые слова: торговля товарами, таможенный тариф, региональная интеграция, либерализация, ГАТТ.

The article explores the essence and main tendencies of the international legal regulation of the commodity market on the universal and regional levels, and the peculiarities of Ukraine's cooperation with the WTO and the EU in the field of international trade in goods.

Key words: trade in goods, customs tariff, regional integration, liberalization, GATT.

Важливим фактором, який впливає на рівень світового прогресу та розвиток національної економіки країн, є міжнародна торгівля товарами. Держави здійснюють власну зовнішньоекономічну політику, вступаючи в різноманітні міжнародні відносини торгівельного характеру, що вимагає від них узгодження дій із діями інших країн шляхом здійснення регулювання та впорядкування зовнішньоторговельних відносин, адаптації національного законодавства до міжнародних вимог. Особливого значення ця проблема набула для України після підписання та ратифікації Угоди про асоціацію з ЄС. Саме ця угода визначила якісно новий формат відносин між Українською державою та Європейським Союзом на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції і стала стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ, зокрема у сфері торгівлі товарами. Тому виникла нагальна потреба осмислення та дослідження міжнародно-правового механізму регулювання торгівлі товарами, розроблення концептуальних основ такого регулювання, в межах якого повинні узгоджуватися інтереси країн на основі принципів, норм, правил і практики СОТ, ЮНКТАД, ЮНСИТРАЛ.

Проблемам міжнародно-правового регулювання торгівлі товарами митно-тарифним та нетарифним інструментами приділяли значну увагу українські та зарубіжні науковці і практики, а саме: В. Ващенко, О. Гребельник, А. Грейндлер, В. Демченко, Д. Приймаценко, К. Сандровський, Дж. Сокол, І. Тимошенко, С. Терещенко, А. Шейко, М. Щербакова. Проте низка питань міжнародно-правового регулювання торгівлі товарами сьогодні залишаються спірними та невирішеними однозначно.

Мета дослідження полягає в розкритті суті основних тенденцій розвитку міжнародної торгів-

лі товарами, виявленні проблем і перспектив міжнародно-правового регулювання торгівлі товарами на універсальному і регіональному рівнях, визначення актуальних питань участі України в цій формі міжнародних відносин.

Лібералізація міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світової економіки зумовлює множинність її правового регулювання, яке сьогодні здійснюється на універсальному, регіональному, двосторонньому та національному рівнях.

Організаційною основою міжнародного економічного правопорядку в торговельній сфері є міжнародні організації.

На універсальному рівні в межах ООН регулювання здійснюють Конференція ООН по торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) – ЮНКТАД та Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL) – ЮНСИТРАЛ, Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний торговий центр ЮНКТАД/СОТ (International Trade Center UNCTAD/WTO).

ЮНКТАД відіграє роль координаційного центру з проблем розвитку торгівлі, фінансів, інвестицій та сталого розвитку. Його головна ціль полягає в сприянні інтеграції країн, що розвиваються, та країн із переходною економікою у світову економіку і розвиток за допомогою торгівлі та інвестицій [1].

Найбільш практичним досягненням ЮНКТАД стало розроблення і схвалення в 1976 р. концепції загальної системи преференцій.

Значну роль у регулюванні торгівлі відіграє ЮНСИТРАЛ – одним з основних органів системи ООН у галузі права міжнародної торгівлі, головне призначення якого полягає в модернізації й узгодженні

норм міжнародної комерційної діяльності, розробленні сучасних правил комерційних угод [2].

Водночас головної спеціалізованої міжнародної економічної організації у сфері світової торгівлі була і залишається Світова організація торгівлі, яка є юридичною інституцією основою універсального міжнародно-правового регулювання торгівлі, а правила і угоди, прийняті в її межах, регулюють 96% світової торгівлі.

Універсальний рівень регулювання міжнародної торгівлі включає широкий спектр принципів, правил, міжнародних договорів та угод, що розробляються міжнародними організаціями, спрямовані на розвитку та регулювання міжнародних торговельно-економічних відносин.

В основі правової бази регулювання міжнародної торгівлі лежать загальні та спеціальні принципи міжнародного права, які знайшли своє закріплення у багатьох уніфікованих міжнародно-правових актах, зокрема статуті ООН, «Принципах» ЮНКТАД 1964 р., ГАТТ СОТ, Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974 р. та інших.

До загальних принципів міжнародної торгівлі, відповідно до документів ООН, належать:

1) принцип суверенної рівності, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших держав;

2) недопущення дискримінації;

3) економічний розвиток і соціальний прогрес мають стати загальною справою усього міжнародного співробітництва, сприяти зміцненню мирних відносин між країнами;

4) національна і міжнародна економічна політика має бути спрямована на досягнення міжнародного поділу праці відповідно до потреб та інтересів країн, що розвиваються, і світу в цілому;

5) міжнародна торгівля має регулюватися правилами, які сприяють економічному і соціальному прогресу;

6) міжнародна торгівля має бути взаємовигідною і вестися в режимі найбільшого сприяння, в її межах не мають застосовуватися дії, які завдають шкоди торговельним інтересам інших країн;

7) розвинуті країни, які беруть участь у регіональних економічних угрупованнях, повинні робити все від них залежне, щоб не завдавати шкоди і негативно не впливати на розширення їх імпорту з третіх країн, особливо країн, що розвиваються;

8) міжнародна торгівля має сприяти інтеграції та інших форм економічного співробітництва між країнами, що розвиваються;

9) міжнародні установи і країни, що розвиваються, мають забезпечити збільшення припливу міжнародної фінансової, технічної та економічної допомоги для підтримки через поповнення експортної виручки країн, що розвиваються, їхніх зусиль для прискорення свого економічного зростання;

10) значна частина коштів, які вивільнюються внаслідок роззброєння, повинна спрямовуватись на економічний розвиток країн, що розвиваються [1].

Головним комплексом уніфікованих положень і норм, які регламентують застосування країнами-

членами СОТ заходів у сфері торгівлі товарами, на думку більшості фахівців, є Генеральна уода з торгівлі товарами, в якій зафіксовані основні базові принципи світової торгівлі, серед яких найважливішими є:

- принцип вільної торгівлі, який означає право вільно укладати двосторонні та багатосторонні угоди, об'єднуватись у міжнародні організації, брати участь у вирішенні світових проблем у галузі міжнародної торгівлі, обов'язок держав розвивати взаємну торгівлю та не наносити шкоди торгових інтересів інших країн;

- принцип лібералізації торгівлі. Цей принцип передбачає обов'язок держав не встановлювати заборон та обмежень на імпорт та експорт товарів за винятком митних зборів, податків та зборів, зниження митних обмежень та незастосування до іноземних товарів ставок внутрішніх податків, що мають дискримінаційний, фіiscalний та протекціоністський характер, право держав на взаємне зниження ставок митних зборів;

- принцип недискримінації, що передбачає необхідність створення максимально рівних умов для вільної конкуренції незалежно від країни виробника. Таким чином, жодна країна не повинна робити винятки для іншої або застосовувати щодо неї дискримінаційний підхід. Головним правовим інструментом, спрямованим на скасування дискримінації імпорту та експорту, є положення про режим найбільшого сприяння;

- принцип режиму найбільшого сприяння передбачає поширення на країну, якій такий режим наданий, будь-яких поступок, які були надані будь-якій третій країні. «Щодо мита митних зборів будь-якого роду, накладених на імпорт чи експорт, або у зв'язку з ними, або накладених на міжнародні платежі за імпорт чи експорт, а також стосовно методу стягнення таких мит і зборів та всіх правил і формальностей у зв'язку з імпортом та експортом, а також усіх питань, зазначених у параграфах 2 і 4 Статті III(*), будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною, що домовляється, відносно будь-якого товару, що походить із будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, що походить із території всіх інших сторін чи призначений для території всіх інших сторін [3];

- принцип національного режиму. Национальний режим забороняє дискримінацію іноземних товарів і послуг. Застосування цього режиму спрямоване на усунення дискримінації між національними та іноземними товарами, послугами та капіталами;

- принцип взаємності, який натепер стосується України і передбачає, що країна, яка приєдналася до СОТ, отримала певні переваги, але й узяла на себе певні зобов'язання. Тому слід зазначити, що жодна країна фактично не може відстути від попередньо взятих на себе зобов'язань у зв'язку з економічними наслідками для неї.

До інших базових положень ГАТТ належить скорочення тарифів; скасування кількісних обмежень щодо імпорту; свобода транзиту через територію країн-учасниць; заборона демпінгу, вирішення торгово-вельмих спорів шляхом консультацій та переговорів.

Із цих принципів виключаються правила, що включають підґрунтя для винятків. Генеральна угода містить положення, які спеціально спрямовані на створення особливо сприятливого режиму для країн, що розвиваються з метою сприяння їх економічному розвитку.

Основоположні принципи СОТ, на думку фахівців, забезпечують лібералізацію міжнародної торгівлі, взаємодію конкуруючих національних систем регулювання, створення умов для залучення іноземних інвестицій.

Регулювання доступу на внутрішній ринок та забезпечення доступу на іноземні ринки здійснюється за допомогою інструментів торгової політики – економічного, правового, адміністративного та політичного характеру, достатня різноманітність яких зумовлює різні підходи до класифікації інструментів торгової політики.

Так, А.В. Данильцев пропонує таку класифікацію інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами:

1) за характером інструментів, що використовуються:

- тарифні – мита та інші митно-тарифні заходи;
- нетарифні – решта інструментів регулювання;

2) за характером впливу на умови конкуренції:

- інструменти, які обмежують іноземну конкуренцію на внутрішньому ринку;

- інструменти забезпечення добросовісної конкуренції;

- інструменти, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності власних (національних) товарів на закордонних ринках;

- інструменти, спрямовані на усунення обмеження конкуренції на закордонних ринках та полегшення доступу національних товарів на ці ринки;

3) залежно від особливостей застосування заходів регулювання:

- односторонні (автономні) заходи – застосовуються урядами країн в односторонньому порядку без погодження або консультації з торговими партнерами. Такі заходи вживаються здебільшого під час застосування політичних відносин;

- двосторонні заходи – застосовуються у межах двосторонніх угод. Такі заходи попередньо узгоджуються країнами – торговими партнерами.

- багатосторонні заходи – застосовуються у межах багатосторонніх угод) [4].

У свою чергу Т.М. Циганкова сучасну систему форм регулювання зовнішньої торгівлі класифікує за такими критеріями:

1) за місцем виникнення регулюючих оптимізаційних заходів (превентивне правове, прикордонне регулювання, заходи з обмеження продажу й споживання іноземних товарів, а також валютно-кредитне регулювання, що стосується всіх стадій здійснення експортно-імпортної угоди);

2) за походженням інструментів регулювання (тарифні та нетарифні);

3) за об'єктом регулювання (експортні й імпортні інструменти);

4) за характером впливу на об'єкт регулювання (адміністративні й економічні інструменти) [5].

Залежно від сфери застосування інструменти торгової політики можна класифікувати на ті, які:

- безпосередньо регулюють доступ на ринок товарів, тобто умови перетину товаром митного кордону;

- які опосередковано впливають на умови доступу на ринок товарів, хоча прямо не стосуються умов їх ввезення або вивозу. Це заходи, які можуть обмежувати діяльність іноземних інвесторів, пов'язані із забезпеченням і переданням прав інтелектуальної власності;

- опосередковано впливають на умови доступу на ринок товарів, наприклад, умов використання іноземної валюти, правил переведення прибутків.

За економічним механізмом діяльності інструменти поділяються на:

- інструменти, дія яких заснована на використанні механізмі цінової конкуренції;

- інструменти, дія яких заснована на ринок через механізми нецінової конкуренції;

- інструменти, дія яких спрямована на посилення позицій у торгових переговорах з іншими країнами.

За цілями впливу на конкуренте середовище виділяють інструменти які:

- використовуються для обмеження або регулювання доступу іноземних товарів та послуг на внутрішній ринок;

- призначенні для полегшення доступу національних товарів на зарубіжні ринки.

Найбільш пошиrenoю є класифікація інструментів за їх характером – тарифні і нетарифні інструменти. Така класифікація відображені як у підходах науковців, так і у правових документах національного і міжнародного права. До тарифних інструментів належать виключно мита, зафіксовані у вигляді митного тарифу (експортного та імпортного), як найбільш поширені традиційний засіб зовнішньоторговельної політики, до нетарифних – решта інструментів.

Більшість міжнародно-правових актів, зокрема ГАТТ/СОТ, закріплюють пріоритет митно-тарифних інструментів правового регулювання.

Митний тариф – звід ставок митних зборів, які застосовуються до товарів, які перетинають кордони країни.

При класифікації митних зборів використовуються різні підходи:

За об'єктом накладання митні збори поділяються на імпортні, експортні та транзитні;

За походженням: конвенційні (договірні), автономні (запроваджуються на підставі рішення органів державної влади, преференційні (запроваджуються з метою створення найбільш сприятливих умов для країн, які користуються преференціями).

За характером: сезонні, антидемпінгові, компенсаційні.

Залежно від методики встановлення рівня митних зборів розрізняють:

- адвалорні, розмір яких визначається у відсотках від вартості товару;
- специфічні – у вигляді фіксованої суми за одиницю виміру кількості товару;
- комбіновані – під час установлення яких митні органи обирають між адвалорними та специфічними.

Залежно від режиму, який діє для країни-експортера, для одного і того ж товару можуть застосовуватись або єдині збори, або договірні, або автономні чи преференційні. Найнижчі ставки мита встановлюються для країн, які користуються преференціями.

Використання митно-тарифних інструментів регулювання міжнародної торгівлі забезпечує передбачуваність експортно-імпортних можливостей суб'єктів підприємництва, рівні можливості доступу до ринків, стимулює зростання перспективних галузей виробництва, забезпечує поповнення дохідної частини бюджету.

Уся сукупність методів та інструментів митно-тарифного регулювання використовується і в Україні. Основним інструментом митного регулювання в нашій державі залишається митний тариф. Відповідно до чинного законодавства, в Україні застосовуються такі види мит: ввізне мито, вивізне мито, сезонне мито та особливі види мита (спеціальне, антидемпінгове та компенсаційне). Найбільш поширеними в Україні є адвалорні збори, хоча не завжди є можливість точно визначити митну вартість імпорту. У цьому сенсі більш зручними, на думку фахівців, є специфічне мито [6].

Систематизація та узагальнення досвіду митно-тарифного регулювання у країнах ЄС дозволили викоремити основні напрями реформування, до яких належить зниження або зняття експортного мита, що є стимулятором збільшення експорту вітчизняної продукції; реформування імпортних митно-тарифних ставок як регулятора структури та обсягів імпорту на національному ринку, однак дія цього інструмента є обмеженою у контексті євроінтеграції.

Важливу роль у митно-тарифному регулюванні займає класифікація товарів. Оптимально диференційована товарна номенклатура є основою митного тарифу та визначає його регулюючий потенціал.

Сьогодні більшість країн використовує комбіновані товарні номенклатури, побудовані на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів, згідно з якою класифікація товарів здійснюється за певними правилами (товари поділені на групи, групи об'єднуються у розділи).

Основним наслідком правильно визначеного коду товару в системі митно-тарифного регулювання є об'єктивно встановлена ставка всіх податків на зовнішню торгівлю.

Нарівні з ГАТТ важливими інструментами регулювання сфери торгівлі товарів сьогодні є регіональні торговельні угоди, спрямовані на лібералізацію торгівлі, та багатосторонні і двосторонні угоди про співпрацю в окремих галузях. Можливість укладання таких угод передбачені ХХIV статтею ГАТТ. Відповідно до неї члени СОТ можуть створювати митні союзи або зони вільної торгівлі, застосовувати тимчасові угоди, метою яких є утворення інтеграційних угрупувань за умови, що такі угоди будуть сприяти розвитку вільної торгівлі і не створюватимуть перешкоди у торгівлі з внутрішнього ринку ЄС, адаптації української економіки до більш розвинених економік країн-членів ЄС, реформування національної економіки та запровадження структурних зрушень із метою підвищення конкурентоспроможності окремих галузей і господарства країни в цілому [8].

Висновки. Таким чином, міжнародно-правове регулювання торгівлі товарами на сучасному етапі здійснюється як на універсальному, так і регіональному рівнях з урахуванням інтересів як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, і за допомогою національно-правових механізмів.

Воно включає уніфікацію законодавчої бази, приєднання держав до міжнародних організацій і конвенцій, формування пріоритетності економічних важелів регулювання міжнародної торгівлі, імплементацію міжнародно-правових норм та збереження балансу інтеграційних та національних інтересів. Основними напрямами реформування міжнародно-правового механізму торгівлі залишаються вдосконалення правових підстав торгових відносин на основі узгоджених принципів та правил, розвиток і формування нових інституційних утворень на регіональному на універсальному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заключний акт і звіт ЮНКТАД від 15.06.1964. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: http://unctad.org/en/Docs/econf46d141vol1_en.pdf. 122
2. Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. Офіційний сайт ЮНСИТРАЛ. URL: www.uncitral.org/uncitral/ru/index.html.
3. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_264.
4. Данильцев А.В. Международная торговля: инструменты регулирования. Москва: Деловая литература, 2004. 320 с.
5. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. Міжнародна торгівля: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2003. 256 с.
6. Митний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44–45, № 46–47, № 48. 552 с.
7. Мосей Г. Влияние глобализации и регионализации на таможенную политику государств. URL: http://vasilieva.narod.ru/rptu/5_3_03.htm.
8. «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.
9. Осика С.Г. Генеральна угода з тарифів і торгівлі як основа універсального міжнародно-правового регулювання світової торгівлі. Київ: УАЗТ, 1999. 204 с.